

DEN FÖRSTA BOKEN EFTER KARTAN

Johan Gärdebo

Rankin, William. *After the Map. Cartography, Navigation and the Transformation of Territory in the Twentieth Century*. University of Chicago Press, 2016.

En paradox jagar kartskaparen: allteftersom kartan växer så faller den samman. I berättelsen om Sylvie och Bruno beskriver författaren Lewis Carroll en karta av ett land i skala 1:1.¹ Om användare vecklade ut denna karta skulle den göra landet under den oanvändbart. William Rankin bemöter denna paradox i sin bok *After the Map* där han studerar hur specifika teknologiska system för universell kartografi och navigering under 1900-talet har förändrat användarens relation till geografi (6).

Rankin frågar vad som har vunnits eller gått förlorat när kartverktyg förändras. Makten i kartskapande definieras som verktygets förmåga att bidra med ”trovärdig kunskap om jorden”. Rankin kallar denna makt för geo-epistemologi och studerar hur användare fått sin geografiska uppfattning genom att använda kartor, satellitbilder, GPS-mottagare eller bara genom att gå omkring i ett område. Mellan 1891-2010 ägde ett skifte rum i geo-epistemologi. Från att stater utfärdade representativa kartor så började istället transnationella experter producera globala rutnät för universell användning. Användare och verktyg inom specifika teknologiska projekt skapade nya relationer till geografi, vilket över tid förändrade praktik och teori för kartskapandet.

Rankin börjar med att studera hur västerländska stater, framförallt England, Frankrike, Tyskland och senare Förenta staterna (USA) bidrog till internationella kartografiska initiativ. Det mest framgångsrika av dessa projekt var Världskartan, *the International Map of the World* (IMW). Medan staterna genomförde IMW för att geografiskt konsolidera fjärran regioner och kolonialväldet så framhävde statstjänstemän och kartografiska experter projektets betydelse för att sprida Västerlandets civilisation, utveckling och välstånd till resten av världen. Ironiskt nog så avslutades IMW lagom till sin fullbordning 1986 efter kritik från andra stater samt experterna själva som menade att projektets premisser blivit omoderna.

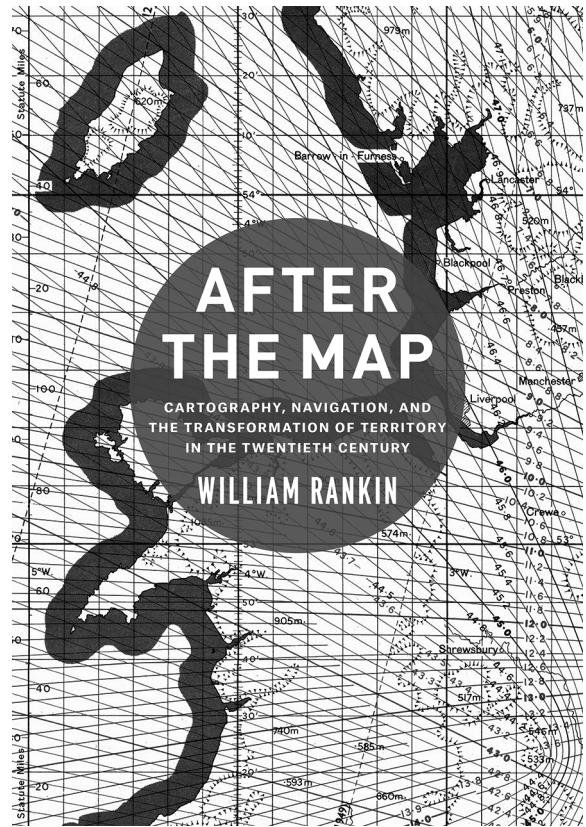
Parallellt med skapandet av IMW bedrevs även försök att genom geodesi mäta jordens storlek och form i rutnät, eller raster. Kartografer har sedan 1700-talet använt raster som bakgrundsteknik för karttillverkning. Men under Första världskriget använde militära staber från England, Frankrike, Tyskland och USA för att skapa kartor där själva rastret var huvudinnehållet. Syftet var att koordinera artillerield. För detta behövs inte representativa kartor utan endast koordinaterna för artilleripjäsen, målet, och relationen dem mellan på ett regionalt raster. Över tid vävde västerländsk militär samman de regionala rastren till ett globalt system, *the Universal Transverse Mercator* (UTM), som senare kunde producera kartor för specifika användningsområden, exempelvis transnationella truppflyttningar för Kalla krigets Nato-samarbeten (66). Från att ha varit en teknik för att skapa kartor hade användarna vid 1900-talets mitt utvecklat raster till att bli själva kartan (121).

I den tredje och avslutande sektionen studerar Rankin utvecklingen av navigationssystem och den amerikanska militärens utveckling av *Geographical Positioning System* (GPS) från sent 1900-tal och framåt (16). Amerikansk militär utvecklade GPS för att

vara ett universellt rutnät: för alla användare till alla geografiska bruk. På motsvarande vis värvade amerikansk militär såväl andra myndigheter som andra stater till att nyttja GPS utöver i militära syften. GPS eftersträvade administrativ, funktionell och politisk universalism utöver att den bidrog till universell geografisk information om jorden (257).

After the Map handlar inte om teknologisk determinism, ej heller är det en historia om hur kartläggningen av världen blev alltmer global. Försök till global kartläggning har funnits länge, de är inte nödvändigtvis framgångsrika och dem äger alltid rum på specifika sätt. Rankins försök att överbrygga spänningen mellan det globala och det territoriella utgår ifrån att han slår hål på globala modeller för att lokalisera de karttekniker, politiska antaganden och användare som över tid bidrog till att uppfylla dem inom ramen för specifika projekt som IMW, UTM och GPS (296). Dessa projekt utvecklades som del i statliga försök att exploatera fjärran regioner och för krigsföring. Men samarbetena överskred också statliga och ideologiska motsättningar medan experternas framförallt tävlade mot varandra i att utforma kartografi, geodesi och raster för navigation. Amerikanska rasterprojekt tävlade i huvudsak mot alternativ utanför den kommunistiska världen och deras expansion skedde till viss del genom att överföra teknologi till socialiststater, trots att amerikansk utrikespolitik tidvis under Kalla kriget infört embargon mot just den formen av samarbeten (228-230).

Rankins *After the Map* är med stor sannolikhet endast den första av flera böcker om geo-epistemologi. En utförlig historia skulle åtminstone ha inbegripit studier av flygfotografi, fjärranalys, elektronisk kartläggning och geografiska informations-system (GIS). Med det sagt så har Rankin

skrivit en historia om GPS som demonstrerar huvudargumentet att både utvecklare och användare av kartverktyg medverkar i att förändra territoriet. Det här är en historia om oss, användarna, som definierar kartläggningen baserat på hur vi bebor dessa raster (16). Den makropolitiska skalan har aktörer och en logik som utfärdade kartor som delmoment i europeisk imperialism, det bipolära Kalla kriget och den efterföljande amerikanska dominansen i världsmaktordningen. Men på samma gång finns en mikropolitisk skala där användarna med miniatyrkartor, GPS-maskiner och smartphones får plats med politiken i sina fickor. De två skalorna samverkar och läser in den ena i den andra (1-2).

Det geo-epistemologiska skiftet från representativ geografi till kreativ användning förvandlar Carrolls kartparadox till en

gordisk knut som Rankin sedan huggit itu genom helt nya frågor om specificiteten i universella raster. Detta skifte i hur användare skaffar sig trovärdig kunskap om jorden har implikationer inte bara för vetenskaps- och teknikhistoria utan även för politisk teori, militär strategi, övervakning, migration och handel. Medan statens kartor definierade territoriet inom nationella linjer så består rutnätet av utspridda punkter varsomhelst på jorden. Användaren tillåts handla, tänka och styra sig oberoende av territoriets gränser (8-11). Den universalism som formulerades i IMW, UTM och GPS är inte god eller ond; ej heller är den neutral. Men istället för att betrakta rutnäten som en metafor för teknologi som helhet är Rankins argument att de ska studeras inom ramen för deras specifika användning – en användning som fram till dagens datum förstärkt en uppfattning om geografiskt rum som gränslöst och där ingrepp från fjärran är möjliga (255). Jag avslutar med en intertextuell läsning av historikern Melvin Kranzbergs lagar om teknologi,² där Rankin nu har bidragit med en ny uppsättning av lagar, varav den första lyder, ”universalismen är alltid specifik” (296).

Författaren är doktorand på KTH Royal Institute of Technology, Stockholm.

¹ Lewis Carroll [1893] "Sylvie and Bruno Concluded". s. 727 In *Lewis Carroll - The Complete Illustrated Works*. Gramercy Books, New York, 1982.

² Melvin Kranzberg. "Technology and History: "Kranzberg's Laws"." In *Technology and Culture*, Vol. 27, No. 3 (Jul., 1986), s. 544-560.